

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: СИСТЕМА І СИСТЕМАТИЗАЦІЯ

МАЙДАНИК Р.

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України, завідувач кафедри
цивільного права юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Висвітлюються питання медичного права як складової системи права і законодавства України, досліджуються питання системи і класифікації актів законодавства в сфері охорони здоров'я, розглядаються положення медичного кодексу і зводу законів як форми систематизації законодавства в сфері охорони здоров'я, аналізуються питання лікарського кодексу та Етичного кодексу пацієнтського руху як форми систематизації морально-етичних норм у сфері охорони здоров'я.

Ключові слова: медичне право, система і класифікація актів законодавства в сфері охорони здоров'я, медичний кодекс, звід законів у сфері охорони здоров'я, лікарський кодекс, етичний кодекс пацієнтського руху.

1. Медичне право як складова українського права і законодавства

Основним джерелом права у сфері охорони здоров'я України є законодавство як система взаємоузгоджених законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів. У літературі ця частина національного законодавства отримала назву медичного законодавства, або медичного права.

Водночас термін «медичне право» вживається для позначення відповідного суб'єктивного права фізичної особи (пацієнта), для визначення системи норм права в сфері охорони здоров'я.

Усталена практика вживання у доктрині терміна «медичне право» в різних значеннях вимагає чіткого окреслення обсягу цього поняття і норм вживання цього терміна в значенні системи нормативно-правових актів (сфери/галузі законодавства), системи норм права (комплексної сфери/галузі права), виду суб'єктивного права фізичної особи, як науки та навчальної дисципліни.

Медичне право – це система нормативно-правових актів, що є комплексною галуззю законодавства, норми якої регулюють публічні і приватні відносини в сфері охорони здоров'я.

Медичне право як система правових норм є юридичним утворенням у системі вітчизняного права, що складається із системи правових норм, які регулюють суспільні відносини з реалізації прав людини у сфері охорони здоров'я.

Медичне право як явище вітчизняного права є комплексним правовим утворенням, що становить відносно автономну сферу права в системі вітчизняного права і є сукупністю правових норм, покликаних регулювати суспільні відносини, пов'язані з реалізацією прав людини у сфері охорони здоров'я.

Комплексний характер медичного права, зумовлений наявністю приватних і публічних правовідносин, які становлять предмет цього правового утворення, уможливило поширення на ці відносини норм фундаментальних (базових) галузей права, які регулюють однорідні відносини (сфери цивільного, адміністративного, фінансового, кримінального, процесуального права).

Норми медичного права повинні відповідати (не суперечити) положенням базових сфер (галузей) права, які зазвичай співвідносяться між собою як норми спеціальні (медично-правові) та загальні (цивільно-правові, адміністративно-правові тощо норми).

2. Система і класифікація актів законодавства України в сфері охорони здоров'я

Система актів законодавства України в сфері охорони здоров'я. Згідно з ієрархією системи нормативних актів, систему законодавства в сфері охорони здоров'я становлять п'ять груп (рівнів) нормативно-правових актів: 1) Конституція України (ст. 49 – право на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування); 2) галузеві кодекси, які містять загальні норми, що застосовуються в медичній сфері (Цивільний і Кримінальний кодекси, Кодекс про адміністративні правопорушення, Кодекс законів про працю тощо); 3) Основи законодавства України про охорону здоров'я як основний (базовий) спеціальний закон у цій сфері; 4) спеціальні закони, що регулюють окремі сфери медичної діяльності (донорство, психічна допомога, окремі інфекційні захворювання тощо); 5) акти центральних і місцевих органів державної виконавчої влади (укази та розпорядження Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, накази і розпорядження Міністерства охорони здоров'я України, нормативно-правові акти інших органів влади).

Права людини у сфері охорони здоров'я охороняються Конституцією України, ст. 49 якої визначає, що кожний має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. На конституційному рівні передбачено гарантію цього права, яка полягає в безоплатному наданні медичної допомоги державними і комунальними закладами охорони здоров'я.

Цивільно-правові засади регулювання прав людини в сфері охорони здоров'я визначено ст. 281–287 Цивільного кодексу України, норми

якого визначають основні особисті немайнові права людини в сфері охорони здоров'я (ст. 281 «Право на життя», ст. 282 «Право на усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю», ст. 283 «Право на охорону здоров'я», ст. 284 «Право на медичну допомогу», ст. 285 «Право на інформацію про стан свого здоров'я», ст. 286, 289–290 «Право на таємницю про стан здоров'я», ст. 287 «Права фізичної особи, яка перебуває на стаціонарному лікуванні у закладі охорони здоров'я» ЦК).

Цивільно-правові засади регулювання права на медичне страхування окреслюють ст. 6 Закону України «Про страхування» і ст. 4, 6, 7, 25, 26 Основ законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Кримінально-правова охорона в сфері охорони здоров'я здійснюється на підставі положень ст. 139, 140, 145, 184 Кримінального кодексу України, які визначають склади злочинів проти життя та здоров'я особи, особистих прав громадянина (ст. 139 «Ненадання допомоги хворому медичним працівником», ст. 140 «Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником», ст. 145 «Незаконне розголошення лікарської таємниці», ст. 184 «Порушення права на безоплатну медичну допомогу»).

Основним (базовим) спеціальним законодавчим актом в Україні в цій сфері є Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р., який визначає правові основи організації охорони здоров'я, забезпечення здорових і безпечних умов життя, лікувально-профілактичної допомоги.

Деякі напрями охорони здоров'я регулюються спеціальними законами (з питань донорства, психічної допомоги, окремих інфекційних і неінфекційних захворювань тощо).

Класифікація актів законодавства України в сфері охорони здоров'я. Класифікувати акти законодавства України в сфері охорони здоров'я можна за різними критеріями: за ієрархією нормативно-правових (закони, підзаконні нормативно-правові акти), за предметом правового регулювання тощо.

В юридичній літературі набула поширення класифікація за предметом правового регулювання, згідно з якою нормативно-правові акти в сфері охорони здоров'я поділяють на такі групи: 1) надання медичної допомоги; 2) правовий статус пацієнтів; 3) правовий статус медичних і фармацевтичних працівників; 4) фінансування охорони здоров'я; 5) оздоровчо-профілактична діяльність; 6) забезпечення безпечних умов життєдіяльності; 7) організація та управління охорони здоров'я; 8) біоетика [8, с. 62–85; 11, с. 84–88; 13].

До першої групи законів належать Основи законодавства України про охорону здоров'я від (далі – Основи), закони про донорство, трансплантацію органів, імплантацію органів, імплантацію електрокардіостимуляторів, про психіатричну допомогу та протидію захворюванню на туберкульоз.

До другої групи, крім Основ, належить Закон України «Про захист прав споживачів» (від 1 грудня 2005 р.). До цієї групи умовно можна віднести проекти законів «Про права пацієнтів в Україні» та «Про захист прав пацієнтів», внесені на розгляд Верховної Ради України.

До третьої групи входять лише розділи Основ і деякі положення законів України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальних захист людей, які живуть з ВІЛ» і «Про психіатричну допомогу».

До четвертої групи належать закони, які регулюють відносини щодо фінансування системи охорони здоров'я: Основи, Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р., Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 р., Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне та соціальне страхування від 14.01.1998 р., Закон України «Про Державний бюджет на 2013 рік» від 06.12.2012 р.

Безпосередньо фінансуванню охорони здоров'я присвячені проекти законів «Про фінансування охорони здоров'я та обов'язкове соціальне медичне страхування в Україні» від 30.06.2009 р. і «Про загальнообов'язкове державне медичне страхування» від 13.08.2012 р.

До п'ятої групи законів, покликаних регулювати оздоровчо-профілактичну діяльність, умовно відносять закони України «Про запобігання захворюванню на СНІД та соціальний захист населення» від 12.12.1991 р.; «Про фізичну культуру і спорт» від 24.12.1993 р.; «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» від 15.02.1995 р.; «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» від 19.12.1995 р.; «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 р.; «Про курорти» від 05.10.2000 р.; «Про протидію захворюванню на туберкульоз» від 05.07.2001 р. (у ред. від 22.03.2012 р.).

Шосту групу становлять закони, які гарантують безпечні умови життєдіяльності: «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р.; «Про охорону атмосферного повітря» від 16.10.1992 р.; «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини» від 23.12.1997 р.; «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» від 14.01.1998 р.; «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 07.02.2002 р.

Регулювання питань організації та управління охороною здоров'я (сьома група) знайшло відображення (лише частково) в одному з чинних законів України – «Про лікарські засоби» від 04.04.1996 р., що регулює правовідносини, пов'язані зі створенням, реєстрацією, виробництвом, контролем якості та реалізацією лікарських засобів, визначає права та обов'язки підприємств, установ, організацій і громадян, а також повноваження у цій сфері органів державної виконавчої влади і посадових осіб.

Питання експертизи, що стосується й охорони здоров'я, регулює Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. У розділі ІХ «Медична експертиза» Основ визначено види медичної експертизи і коротко висвітлено їх зміст з посиланням на те, що порядок організації і проведення експертиз визначається підзаконними нормативно-правовими актами.

До цієї групи законів відносять і Закон України «Про рекламу». Однак науковці вважають за доцільне розробити і прийняти Закон України «Про рекламу у сфері охорони здоров'я», який би визначив порядок

рекламування лікарських виробів, виробів медичного призначення, методів профілактики, діагностики і лікування, а також рекламування тютюнових виробів та алкогольних напоїв [8, с. 81].

З огляду на необхідність урахування усіх особливостей і врегулювання господарської діяльності у сфері охорони здоров'я заслуговує на увагу обґрунтована в літературі пропозиція щодо доцільності прийняття Закону України «Про господарську діяльність у сфері охорони здоров'я» [8, с. 81; 11, с. 88].

Аналіз підтверджує, що системних законів про організацію та управління охороною здоров'я в Україні немає. До восьмої групи пропонується відносити закони, які регулюватимуть питання біоетики, тобто морально-етичні, правові, соціально-економічні та філософські питання здоров'я і хвороб, життя і смерті людини та пошуку гідних моральних шляхів виходу з таких ситуацій [10, с. 45]. В Україні вже розроблено проект закону «Про правові основи біоетики і гарантії її забезпечення», який був зареєстрований ще 08.06.2005 р. за № 7625 [7], але так і залишився проектом.

3. Медичний кодекс України як форма систематизації законодавства в сфері охорони здоров'я

Умовами ефективності законодавства є взаємоузгодженість різних норм права, однозначність їх тлумачення і своєчасність заповнення прогалин у праві. Чинне законодавство України в сфері охорони здоров'я не відповідає цим вимогам і характеризується низкою прогалин і суперечностей, що спричиняє проблеми в нормотворенні і правозастосуванні. Законодавчі акти галузі охорони здоров'я часто містять загальні (нечіткі за змістом) правові норми, що суперечать одна одній.

На думку фахівців-медиків, сьогодні в Україні існує не система охорони здоров'я, а система надання медичної допомоги за фактом захворювання [6, с. 105; 2, с. 249], яку необхідно переорієнтувати на профілактику захворювань, підвищення рівня надання первинної медичної допомоги. Не випадково на першому місці серед нагальних проблем сучасного світу стоять питання правових аспектів якості медичної допомоги [5, с. 62–63].

Закони повинні прийматися пріоритетно, з урахуванням потреб населення, а не системи охорони здоров'я, ґрунтуватися на об'єктивних суспільних реаліях, узгоджуватися з громадською думкою, яка відображає усталені в суспільстві норми етики і моралі в сфері охорони здоров'я. Законодавчі акти досить часто не містять визначень навіть основних понять. Надмірно використовуються санкції. Багато питань регулюються не законами, а підзаконними нормативно-правовими актами, що превалюють серед засобів правового регулювання і містять норми, які практично запроваджують правове регулювання всього кола та обсягу відносин у цій сфері, по-різному визначають одні й ті самі поняття, категорії і процедури, залишаючи неврегульованими важливі питання, вирішення яких перекладається на працівників державних органів. Щоб поліпшити ситуацію, треба негайно розпочати створення цілісної і науково обґрунтованої Концепції реформування законодавчого забезпечення охорони здоров'я і покровоко її виконувати.

З огляду на значний обсяг і складну структуру законодавства в сфері охорони здоров'я, визначальним чинником ефективності нормативного регулювання є питання систематизації законодавства цієї сфері. Як один з можливих способів такої систематизації в літературі активно обговорюється можливість створення базового документа – Медичного кодексу України, покликаного комплексно врегулювати усі аспекти охорони здоров'я, у тому числі надання медичної допомоги і медичних послуг.

Прихильники такого підходу вважають кодифікацію законодавства в галузі охорони здоров'я шляхом прийняття Медичного кодексу і побудування на його основі спеціальних законів одним із можливих способів виходу із правової кризи, в якій опинилася система охорони здоров'я України [4; 12; 1].

Визначаючи загальні положення Медичного кодексу та його структури, дослідники звертають увагу на особливості, які повинні знайти в ньому відображення: 1) наявність Преамбули, Загальної та Особливої частин; 2) закріплення норм, які б регулювали ключові питання медичної допомоги; 3) пріоритет прав і свобод людини у процесі надання медичної допомоги; 4) врахування міжнародних правових стандартів з прав людини та охорони здоров'я; 5) деталізація основоположних конституційних принципів щодо надання медичної допомоги; 6) узгодженість кодексу з нормативно-правовими актами інших галузей права; 7) необхідність врахування розвитку науки і прогресу в медицині для того, щоб забезпечити довголіття кодексу; 8) етична забарвленість більшості норм, що регламентують питання надання медичної допомоги [4, с. 8–9].

Прихильники ідеї Медичного кодексу визнають його актом систематизації, спроможним комплексно регламентувати правовий статус суб'єктів медичних правовідносин, надання медичної допомоги в різних напрямках медичної діяльності, визначити гарантії надання медичної допомоги та гарантії реалізації прав людини в галузі охорони здоров'я, закріпити основи страхування у галузі охорони здоров'я та експертної діяльності у цій царині, передбачити спеціальні процедури і механізми забезпечення прав суб'єктів медичних правовідносин тощо [9, с. 247]. Водночас цей документ не повинен визначати усі аспекти охорони здоров'я і перетворюватись у Кодекс законів про охорону здоров'я. Медичний кодекс повинен містити норми, які врегулюють суспільні відносини у сфері надання медичної допомоги, а всі інші відносини у сфері охорони здоров'я повинні регламентуватись іншими нормативно-правовими актами. Кодекс повинен бути спрямований на детальне і всебічне регулювання зазначених суспільних відносин. Однак оскільки кодекс повинен містити норми, що регламентують найважливіші питання організації і надання такої допомоги, цілком ймовірно може виникнути потреба врегулювання деяких аспектів надання медичної допомоги в окремих законах.

Перевагою такого варіанта прийняття Медичного кодексу є те, що нормотворцям не доведеться працювати над окремими законами про правовий статус пацієнтів, про правовий статус медичних і фармацевтичних працівників, оскільки ця проблематика буде системно вирішена у кодифікованому акті, що допоможе уникнути подвійного регулювання,

різночитання, сприятиме уніфікованості в регламентації і паритетності ключових взаємин «лікар–пацієнт».

Прихильники такого підходу також вважають за недоцільне включати до Медичного кодексу питання освіти, фінансування, медичного страхування, організації та управління охороною здоров'я, оскільки ці суспільні відносини можуть бути нормативно закріплені у законах чи підзаконних нормативно-правових актах [9, с. 247].

Попри зовнішню привабливість, пропонуваній Медичний кодекс не повною мірою відповідає вимогам, які висуваються до кодифікованого акта, насамперед через відсутність однорідного (одногалузевого) предмета регулювання в сфері охорони здоров'я та зумовленої цим неефективності кодифікації як способу систематизації законодавства в цій сфері.

Прийняття Медичного кодексу як комплексного законодавчого акта, що регулює різномірні відносини, не відповідатиме сучасним вітчизняним традиціям нормотворення і правозастосування однорідних за предметом галузевих кодексів і не сприятиме юридичній безпеці у сфері охорони здоров'я.

Навіть якщо теоретично припустити можливість прийняття Медичного кодексу України, така форма систематизації в сфері охорони здоров'я матиме ті самі вади, що й чинні Основи законодавства України в сфері охорони здоров'я. Головний недолік Основ законодавства, як і кодифікації, полягає в тому, що вони регулюють лише засади (основи) відносин у певній сфері, що позбавляє їх норми реального регулятивного характеру, перетворює їх в норми-декларації, не виправдано збільшуючи частку спеціальних законів і підзаконних нормативно-правових актів в сфері охорони здоров'я.

4. Звід законів як форма систематизації законодавства України в сфері охорони здоров'я

Систематизацію законодавства в сфері охорони здоров'я, предметом якої є комплексні, різногалузеві відносини (цивільні, адміністративні, господарсько-правові тощо), доцільно провадити із застосуванням форм систематизації, які уможливають спрощення рівнів законодавства, мінімізацію міжактових колізій та усунення прогалин правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я шляхом переходу від п'ятирівневої системи (Конституція, кодифіковані акти, базовий закон – Основи законодавства, спеціальні закони, підзаконні нормативно-правові акти) до чотирирівневої системи законодавчих актів (Конституція, кодифіковані акти, Звід законів, підзаконні нормативно-правові акти).

Щоб спростити законодавство в сфері охорони здоров'я, усунути розпорошеність, нечіткість і колізійність, доцільно систематизувати його в єдиному спеціальному комплексному законодавчому акті шляхом об'єднання всього спеціального законодавства у Зводі законів України у сфері охорони здоров'я, включивши до його складу норми Основ законодавства про охорону здоров'я і спеціальних законів сфери охорони здоров'я.

Звід законів доцільно розглядати як універсальний за змістом та обсягом акт систематизації законів у сфері охорони здоров'я, що включатиме всі основні норми спеціальних законів.

Підготовку і прийняття Зводу законів у сфері охорони здоров'я пропонується провадити в два етапи. На першому етапі слід підготувати Концепцію (наукову модель) Зводу законів, передбачивши в ній основні групи норм і законів, які треба підготувати і прийняти.

Другий етап передбачатиме прийняття Зводу законів у сфері охорони здоров'я шляхом систематизації (об'єднання) всіх раніше прийнятих законів.

Структурно Звід законів складатиметься з восьми основних груп норм у сфері охорони здоров'я:

1. Норми, які визначають права громадян на життя і здоров'я, охорону здоров'я і медичну допомогу, а також тип системи охорони здоров'я та основні принципи її організації і діяльності. Ці питання мають регламентуватися статтями Конституції України, яка є основним законом прямої дії, а більш розгорнуто і детально трактуватися в Основах законодавства України про охорону здоров'я.

2. Норми, які визначають мету і завдання органів охорони здоров'я, медичних установ, закладів і фахівців, форми і методи їх діяльності, їхні права, обов'язки та відповідальність, а також забезпечення їх діяльності.

На сьогодні цю групу норм пропонується законодавчо закріпити в Законі України «Про фінансування охорони здоров'я і медичне страхування», який забезпечить достатнє багатоканальне фінансування системи, переважно за рахунок бюджету і загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування з точним визначенням джерел і уточненням витрат за видами медико-санітарної допомоги та іншої діяльності системи [13].

На законодавчому рівні цю групу норм доцільно закріпити в таких законах: про медичну діяльність (про права та обов'язки медичних працівників); про медичну освіту; про медичні заклади; про медичну науку; про медикаментозне забезпечення населення; про виробництво лікарських засобів (про фармацевтичну промисловість); про захист прав пацієнтів; про управління охороною здоров'я; про інформаційне забезпечення охорони здоров'я; про лікарське самоврядування; про участь громадськості в охороні здоров'я.

3. Норми, які визначають здорові умови життя та праці громадян. Вони мають передбачати санітарну охорону цих умов, постійний державний контроль за ними і узгоджуватися з іншими актами, які регулюють суспільні відносини в промисловості, на транспорті, в аграрному секторі, системі освіти, комунального господарства тощо, оскільки вони часто виходять за межі галузі охорони здоров'я.

За сучасних умов ця група норм може бути нормативно закріплена такими законами України: про охорону навколишнього середовища; про санітарно-епідемічне благополуччя населення; про радіаційну безпеку; про охорону водойм, джерел і засобів водопостачання, очищення і знезараження використаної води; про виробництво, збереження, транспортування і продаж продуктів харчування, контроль за їх якістю; про знезараження, знищення і переробку відходів; про збереження і розвиток зеленої зони населених пунктів; про державний контроль за будівництвом і житлово-комунальним господарством (забезпечення

здорового житла); про медичний контроль за фізичним вихованням і спортом; про гігієнічне виховання і пропаганду здорового способу життя; про захист генофонду нації; про санітарну охорону праці; про санітарно-епідеміологічну службу (державну санітарну інспекцію).

4. Норми, які регулюють організацію та діяльність основних галузей охорони здоров'я, їх мету і завдання, форми і методи роботи.

Цю групу норм може бути на сучасному етапі нормативно закріплено в законах: про первинну медико-санітарну допомогу і сімейну медицину; про спеціалізовану медичну допомогу; про екстрену медичну допомогу і медицину катастроф; про охорону материнства і дитинства (про охорону здоров'я дітей і матерів); про охорону здоров'я сільського населення; про охорону здоров'я працівників промисловості і транспорту; про медичне обслуговування пенсіонерів і інвалідів (про геронтологію і геріатрію); про хірургічну допомогу; про стоматологічну допомогу; про донорство, переливання крові; про трансплантацію органів і тканин; про диспансеризацію населення; про приватну лікарську практику; про право зайняття народною медициною.

5. Окрему групу становлять норми, спрямовані на охорону здоров'я матері і дитини. До прийняття Зводу законів ця група норм може бути законодавчо закріплена законами: про репродуктивне здоров'я та його захист; про акушерську допомогу (рододопомогу); про боротьбу з абортми; про гінекологічну допомогу; про охорону здоров'я дітей і педіатричну допомогу; про охорону здоров'я працюючих підлітків; про контроль за здоров'ям дітей та підлітків у виховних і навчальних закладах.

6. Норми, покликані регулювати відносини, спрямовані на організацію боротьби з найбільш соціально значущими і небезпечними захворюваннями і забезпечення діяльності спеціалізованих медичних служб, покликаних проводити цю роботу, оскільки вони потребують прийняття спеціальних програм і виділення додаткових коштів.

На сучасному етапі систематизації законодавства в сфері охорони здоров'я цю групу норм доцільно нормативно закріпити в таких законах: про боротьбу з інфекційними захворюваннями; про боротьбу з туберкульозом і фтизіатричну допомогу; про боротьбу з ВІЛ/СНІДом і соціальний захист хворих; про боротьбу з венеричними захворюваннями (і з проституцією); про боротьбу з наркоманією і токсикоманією; про боротьбу з алкоголізмом; про боротьбу з тютюнопалінням; про онкологічну допомогу; про гематологічну допомогу; про боротьбу з серцево-судинними захворюваннями і кардіологічну допомогу; про боротьбу з цереброваскулярними захворюваннями і нейрохірургічну допомогу; про боротьбу з цукровим діабетом та ендокринологічну допомогу; про репродуктивне здоров'я та акушерсько-гінекологічну допомогу; про педіатричну допомогу (охорону здоров'я дітей і підлітків).

7. Норми медичної експертизи і контролю пропонується законодавчо закріпити законами: про медико-соціальну експертизу втрати працездатності; про судово-медичну і судово-психіатричну експертизу; про військово-лікарську експертизу; про державну медичну інспекцію; про державну інспекцію медикаментів.

8. Нормативно-правові акт з питань міжнародної співпраці в сфері охорони здоров'я.

До цієї групи актів відносять близько 70 законопроектів. При цьому зазначається, що їх кількість може змінитися внаслідок об'єднання або виокремлення додаткових, але всі зазначені проблеми і питання повинні бути відображені в законодавстві.

Порядок підготовки і законодавчого закріплення відповідних груп норм повинен визначатися важливістю й актуальністю проблем охорони здоров'я, державною політикою і стратегією розвитку системи.

У літературі до першорядних зазвичай відносять групи законодавчих актів, які регулюють відносини щодо фінансування охорони здоров'я, медичного страхування, захисту прав пацієнтів, правового становища закладів охорони здоров'я (йдеться, зокрема, про проекти законів «Про фінансування охорони здоров'я», «Про медичне страхування», «Про захист прав пацієнтів», «Про медичну діяльність», «Про медичні заклади (заклади охорони здоров'я)» [13]. Такий підхід до систематизації законодавства в сфері охорони здоров'я вигідно відрізняється від застосованого в чинних на сьогодні Основах законодавства України у сфері охорони здоров'я і від пропозицій щодо прийняття Медичного кодексу України, які покликані регулювати лише основи (засади) відносин у сфері охорони здоров'я правовими нормами переважно декларативного характеру, не підкріпленими дієвими правовими механізмами.

Звід законів, який міститиме норми прямої дії завдяки включенню основних положень спеціальних законів в певній сфері правовідносин (в даному випадку, у сфері охорони здоров'я), сприятиме системному регулюванню на законодавчому рівні всіх медико-правових відносин законодавчими нормами прямої дії, зменшенню частки підзаконного нормативно-правового регулювання, мінімізації колізійності та підвищенню ефективності законодавства в цій сфері.

За своєю правовою природою Звід законів у сфері охорони здоров'я є комплексним актом систематизації законодавства в сфері охорони здоров'я, він складатиметься із системи різноманітних (цивільних, адміністративних, трудових норм правоохоронного характеру) спеціальних норм, покликаних регулювати організаційні, майнові, особисті відносини, які виникатимуть у зв'язку із вживанням санітарно-епідеміологічних заходів і наданням лікувально-профілактичної допомоги фізичним особам.

5. Лікарський кодекс та Етичний кодекс пацієнтського руху як форми систематизації норм морально-етичних норм у сфері охорони здоров'я

Досягти системності та ефективності правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я не можливо без створення юридичних механізмів узгодження правових норм з морально-етичними та релігійними нормами в цій сфері. Ефективна система соціальних регуляторів відносин у сфері охорони здоров'я вимагає визначення належного місця норм деонтології, медичної етики та етики пацієнтського руху як складових системи правових, інших (позаправових) соціальних норм (етики, моралі, релігії). При цьому систематизувати медичне законодавство шляхом прийняття медичного (лікарського) кодексу як нормативно-правового акта, що поєднує морально-етичні і правові норми у сфері

охорони здоров'я і надання медичної допомоги, недоцільно з огляду на вітчизняні та світові традиції відокремленого регулювання правових відносин і норм професійної етики та моралі.

Водночас заслуговує вивчення і запозичення досвід деяких країн (Росії, Польщі, ФРН, Франції, Фінляндії, США, Італії) з прийняття національними медичними асоціаціями медичних (лікарських) кодексів, які містять детальні вимоги деонтології та лікарської етики, тобто норми етичного і морального характеру, що регулюють професійні права медиків.

В основу такого кодексу (медичного, лікарського) може бути покладений Етичний кодекс лікаря України, прийнятий та підписаний Всеукраїнським з'їздом лікарських організацій та X з'їздом Всеукраїнського лікарського товариства (ВУЛТ) в м. Євпаторії 27 вересня 2009 р. [3].

Структурно цей кодекс повинен містити основні сім груп етичних норм лікаря, покликаних регулювати відносини з питань: 1) лікарської етики та суспільства; 2) загальнолюдської та професійної етики і моралі у відносинах між лікарем та пацієнтом; 3) колегіальності лікарів і традицій медичного співтовариства; 4) наукових досліджень за участі лікаря; 5) застосування новітніх медичних технологій; 6) поінформованості лікаря; 7) поваги до професії лікаря.

Водночас заслуговує на увагу ідея розробки і прийняття Етичного кодексу пацієнтського руху.

Отже, завдання, які найближчим часом доведеться вирішувати медико-правовій спільноті, полягають у створенні належного правового підґрунтя та біоетичного осмислення нових біомедичних технологій, забезпечення правового регулювання їх використання, а також поглибленні медико-правової і біоетичної освіти [5].

1. *Вороненко Ю.В., Радиш Я.Ф.* Медичне право в системі права України: стан і перспективи розвитку // Український медичний часопис. – 2006. – № 5 (55). – IX/X. – С. 5–10.

2. *Гладун З.С.* Адміністративно-правове регулювання охорони здоров'я в Україні : монографія. – К., 2007. – 720 с.

3. Етичний кодекс лікаря України // Інформаційно-аналітичний центр «Ліга», 1991–2012; ТОВ «ЛІГА: ЗАКОН», 2007–2012.

4. *Любінець О.В., Сенюта І.Я.* Медичний кодекс як основа в реформуванні охорони здоров'я України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.umj.com.ua/arhiv/53/1683.asp>

5. Медичне право України : нові грані [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://health-ua.com/>

6. Основні шляхи подальшого розвитку системи охорони здоров'я в Україні / за заг. ред. В.М. Лехан, В.М. Рудого. – К., 2005. – 168 с.

7. Про правові основи біоетики і гарантії її забезпечення : проект Закону, внесений народним депутатом України І.Ф. Томичем [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproct4_2?id=&pf3516=7625&sk1=5

8. *Сенюта І.Я.* Медичне право: право людини на охорону здоров'я : монографія. – Львів, 2007. – 224 с.

9. *Сенюта І.Я.* Концепція реформування законодавчого забезпечення охорони здоров'я України // Медичне право України: проблеми управління та фінансування охорони здоров'я : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з медичного права (II Міжнародної науково-практичної конференції з медичного

права) «Медичне право України: проблеми управління та фінансування охорони здоров'я» (23–24 квітня 2009 р., м. Львів) / упоряд. І.Я. Сенюта, Х.Я. Терешко. – Львів, 2009. – С. 240–248.

10. Силуянова И.В. Биэтика в России : ценности и законы. – М., 2001. – 177 с.

11. Стеценко С.Г., Стеценко В.Ю., Сенюта І.Я. Медичне право України : підруч. / за заг. ред. С.Г. Стеценка. – К., 2008. – 507 с.

12. Третьяков В.М., Махмудов Е.Ю. Нормотворча діяльність Всесвітньої організації охорони здоров'я і формування в Україні галузі медичного права та її правових інститутів // Економіка та держава. – 2006. – № 3. – С. 69–70.

13. Ціборовський О.М. Шляхи систематизації законодавства України у сфері охорони здоров'я / О.М. Ціборовський, С.В. Істомін, В.М. Сорока. – К., 2011. – 72 с.

Майданьк Р.

Законодательство Украины в сфере охраны здоровья: система и систематизация

Освещаются вопросы медицинского права как составляющей системы права и законодательства Украины, исследуются вопросы системы и классификации актов законодательства в сфере охраны здоровья, рассматриваются положения медицинского кодекса и свода законов как форм систематизации законодательства в сфере охраны здоровья, анализируются вопросы врачебного кодекса и этического кодекса пациентского движения как форм систематизации морально-этических норм в сфере охраны здоровья.

Ключевые слова: медицинское право, система и классификация актов законодательства в сфере охраны здоровья, медицинский кодекс, свод законов в сфере охраны здоровья, врачебный кодекс, этический кодекс пациентского движения.

Maydanyk R.

Ukrainian Legislation in the Health Care Sphere: System and Systematization

Issues of medical law as a component of the legal system and system of the legislation of Ukraine are elucidated. Questions of systematization and classification of the legal acts in the health care sphere are researched. Provisions of the medical code and a set of laws as a form of the legislation in the health care sphere systematization are analyzed. A conclusion that the adoption of a medical code doesn't meet the requirements of a codified act because of similar object of legal regulation lack is provided. A view that the adoption of medical code as a complex legal act will not be in conformity with current traditions of law-making and legal application of codes which have similar object of legal regulation is expressed. Attention is paid to a set of laws as an optimal way of the legal norms in the health care sphere systematization. The issues of doctors' code and Ethical code of patients' movement as forms of moral-legal norms in the health care sphere systematization are elucidated.

Key words: medical law, system and classification of the legal acts in the health care sphere, medical code, set of laws in the health care sphere, doctors' code, ethical code of patients' movement.